

ДОСЛІДЖЕННЯ

ЕНЦИКЛОПЕДИСТИКА

Енциклопедичний вісник
України

The Encyclopedia Herald
of Ukraine

2021. Vol. 13

DOI: 10.37068/evu.13.2

Article history:

received 12/11/2021

accepted 30/11/2021

published 15/12/2021

Citation: Matiash, I. (2021). The Places of Memory of Ukrainian Diplomacy project as an encyclopedic work. *Encyclopedia Herald of Ukraine*, 13, 9-20. <http://doi.org/10.37068/evu.13.2>

© 2021 Author

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution licence, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ISSN 2706-9990 (print)
ISSN 2707-000X (online)

Проект "Місця пам'яті української дипломатії" як енциклопедичне джерело

Ірина Матяш

Інститут історії України НАН України, Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-7565-1866

Email: imatiash18@gmail.com

Резюме

Статтю присвячено століттю встановлення дипломатичних відносин між Україною та зарубіжними державами, культурні й наукові заходи зі святкування якого відбулися впродовж 2017–2021 рр. Вони сприяли як налагодженню контактів між представниками науки і культури України та інших країн, так і дослідженню різноманітних питань, збільшуючи обсяг знань про історію української дипломатії. Одним з елементів цього процесу стало маркування в інших країнах знакових місць меморіальними дошками, що унаочнюють історичні дипломатичні зв'язки України з цими державами. Колективна робота з їх виявлення посприяла накопиченню чималої кількості важливої інформації, яку вирішили оприлюднити у вигляді енциклопедичного довідника "Місця пам'яті української дипломатії" (нині укладається). У цій статті описано його значення в контексті висвітлення історії української дипломатії, зокрема виявляючи зародження тісних дипломатичних відносин з іншими державами, що відбувалося в буремний період 1917–1921 рр.

Ключові слова

"Місця пам'яті української дипломатії", українська дипломатія, енциклопедичний довідник.

The Places of Memory of Ukrainian Diplomacy project as an encyclopedic work

Iryna Matiash

NASU Institute of History of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-7565-1866

Email: imatiash18@gmail.com

Abstract

The article is dedicated to the 100th anniversary of the establishment of diplomatic relations between Ukraine and foreign countries. On this occasion, cultural and scientific events took place during 2017-2021. Contacts between figures of science and culture of Ukraine and others were promoted with these events. And another profit from them is the study of various issues increasing knowledge about the history of Ukrainian diplomacy. One of the elements of this process was the symbolic marking with memorial plaques in other countries, which make Ukraine's historical diplomatic ties with them. Team work aimed to study the symbolic marks of Ukrainian diplomacy has contributed to the accumulation of a lot of important information. That's why the idea appeared to build the encyclopedic work – Places of Memory of Ukrainian Diplomacy (currently being compiled). This article describes the significance of this encyclopedic dictionary in the context of covering the history of Ukrainian diplomacy, in particular showing the formation of close diplomatic relations with other states, which took place during the turbulent period of 1917-1921.

Keywords

Places of Memory of Ukrainian Diplomacy, Ukrainian diplomacy, encyclopedic dictionary.

Проект "Місця пам'яті української дипломатії" став важливою частиною науково-просвітницьких заходів з відзначення століття української дипломатії, що відбулися впродовж 2017–2021 рр. з ініціативи Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин, за підтримки Міністерства закордонних справ України й за участі закордонних дипломатичних установ України, іноземних дипломатичних представництв в Україні, організацій української діаспори, Державної архівної служби України, Інституту історії України НАН України, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, закладів вищої освіти та інших установ і організацій.

Науковий "марафон" з відзначення століття української дипломатії розпочався ще в листопаді 2017 року в Братиславі круглим столом "Україна – Словаччина: розвиток двосторонніх відносин та видатні особи" й Відні подіумною дискусією "Україна й Австрія – сто років тому". У Києві святку-

вання століття української дипломатії стартувало проведенням 28–30 листопада того ж року Міжнародної наукової конференції "Сучасна українська дипломатична служба: шлях, тривалістю 100 років". Науково-просвітницькі заходи відбулися також у Білорусі, Болгарії, Греції, Грузії, Єгипті, Італії, Молдові, Німеччині, Туреччині, Румунії, Словаччині, Угорщині, Франції, Польщі, Швейцарії та в Україні (Дніпрі, Каневі, Ніжині, Одесі, Львові, Ужгороді, Харкові, Черкасах, Острозі, Чернігові та ін.). Особливість наукових конференцій та подіумних дискусій, присвячених століттю встановлення дипломатичних відносин між Україною та зарубіжними країнами, полягала в налагодженні діалогу вчених різних країн щодо спільного дослідження маловідомих сторінок двосторонніх відносин. Складовою частиною таких досліджень було маркування місць пам'яті та виявлення історичних джерел інституційної історії дипломатії, підготовка документальних виставок цієї тематики. З ініціативи Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин проводилися експедиції з виявлення місць, пов'язаних із життям та діяльністю українських дипломатів 1917–1924 рр. у Європі. За результатами спеціальних експедицій встановлено меморіальні дошки на вшанування пам'яті перших дипломатичних і консульських установ УНР у Будапешті, Відні, Мюнхені, за підтримки Міністерства закордонних справ України та участі ЗДУ і зарубіжного українства упорядковано могили Василя Оренчука в Мюнхені, Євгена Слабченка в Ніцці, розпочато роботи щодо відкриття меморіальних дощок в інших містах. 2018 року відбулися конференції й презентації документальних виставок, присвячених століттю дипломатичних відносин між Україною та Німеччиною – у Києві, Чернігові, Дніпрі, Харкові, Одесі, Львові, Берліні та Мюнхені; між Україною і Грузією – у Києві, Тбілісі, Батумі; між Україною та Польщею – у Києві, Ніжині, Острозі, Любліні, Кракові, Варшаві; між Україною та Швейцарією – у Києві, Берні, Базелі, Фрайбурзі та ін.

Водночас проєкт "Місця пам'яті української дипломатії" є енциклопедичним джерелом, важливим для формування позитивного іміджу України як держави, яку визнавали зарубіжні країни вже за доби Української революції 1917–1921 рр., коли вона протистояла більшовицькій навалі. Він містить результати колективної науково-дослідної та пошукової роботи про знакові місця для української дипломатичної служби, що є основою енциклопедичного довідника "Місця пам'яті української дипломатії", підготовку якого здійснюють у друкованій та електронній формі. В умовах карантинних обмежень у зв'язку з пандемією коронавірусної хвороби в 2019–2021 рр. віртуальні історичні проєкти набувають особливої актуальності. Їх перевага полягає в можливості залучення учасників з різних країн (діє ефект "стирання меж"), максимальному розширенню доступу користувачів (залежно від мети авторів), використанні таких ресурсів у навчаль-

ному процесі, інтеграції архівних, бібліотечних та музейних фондів задля збереження національної пам'яті. До слова, українська енциклопедистика нещодавно збагатилася онлайн-енциклопедією близької тематики – про кордони (Енциклопедія кордону, 2021), що загалом свідчить про актуальність створення подібних енциклопедичних джерел.

Завдання енциклопедичного видання "Місця пам'яті української дипломатії" полягає в комплексному широко ілюстрованому відтворенні інформації про знакові місця для української дипломатичної служби. Назва проєкту зумовлена запропонованою французьким науковцем П'єром Норою концепцією "місць пам'яті" (lieux de mémoire). Під цим поняттям він розумів різноманітні особливо символічні об'єкти, що виконують для відповідної соціальної групи функцію творення ідентичності, – як конкретні, географічно визначені, так і абстрактні, інтелектуально сконструйовані: географічні місця, пов'язані з певною подією, установи (архіви, музеї), цвинтарі, пам'ятники людям і подіям, будівлі, а також найабстрактніші утворення людини (мова, церемонії, ювілеї), навіть окремі люди – носії історичної пам'яті. Перевагу об'єктів, артефактів і документів над вербальними й невербальними діями автор концепції "місць пам'яті" вбачав у їхній фізичній довговічності, що дозволяє передавати інформацію в різних часових і географічних площинках.

В енциклопедичному довіднику в контексті цього розуміння подано інформацію про місця розташування дипломатичних представництва УНР / Української Держави в країнах призначення; місця поховання українських дипломатів та діячів, що співпрацювали з дипломатичною службою; пам'ятні місця в Україні, пов'язані з діяльністю зовнішньополітичного відомства; народженням, навчанням, професійною діяльністю представників української дипломатичної служби; інформацію про меморіальні дошки та пам'ятники співробітниками української дипломатичної служби; про репресованих дипломатів та місця їхньої страти в Російській Федерації; про місця розташування іноземних дипломатичних представництв у Києві, Вінниці, Миколаєві, Одесі, Херсоні та інших містах. Ці відомості виконують функцію творення ідентичності професійної спільноти української дипломатії.

Хронологічні межі вміщеної інформації пов'язані з добою визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр., становленням української дипломатичної служби, діяльністю іноземних дипломатичних представництв в Україні та українських дипломатичних представництв за кордоном до 1924 р., життям в еміграції представників української дипломатичної служби.

У цей час українська дипломатична й консульська служба формувалася як державний інститут у найбільш наближеній до сучасної формі. Пра-

вові підстави для заснування першого українського зовнішньополітичного відомства виникли з прийняттям 7 (20) листопада 1917 р. III Універсалу Центральної Ради, яким проголошувалася УНР у складі федерації вільних і рівних народів. Законопроект про створення Народного секретарства справ міжнародних від 22 грудня 1917 р. підписали О. Я. Шульгин та В. К. Винниченко. В Україні ця дата відповідно до Указу Президента України від 21 листопада 2005 р. є Днем працівників дипломатичної служби.

Перші дипломати мали "надзавдання" – боронити щойно здобуту державну самостійність та презентувати світу українську ідею. Їхнім пріоритетом стала щоденна цілеспрямована праця задля визнання України як незалежної держави, рівноправного партнера дипломатичних відносин. Ця боротьба за визнання європейськими країнами суверенітету України засобами офіційної дипломатії тривала аж до травня 1924 року, коли було припинено функціонування останньої дипломатичної установи УНР – Надзвичайної дипломатичної місії Української Народної Республіки в Угорщині.

Оголосивши світу про своє створення, УНР привернула увагу різних країн, що з різною метою спрямували до Києва своїх представників, посланників, місії та делегації. Крім того, в Києві, Одесі, Миколаєві, Херсоні продовжували свою діяльність іноземні консульства держав, що встановили консульські відносини ще з Російською імперією. З кінця грудня 1917 р. до Києва почали прибувати представники країн Антанти та її союзників – комісар Французької Республіки при уряді УНР генерал Жорж Табуї, представник Великої Британії Джон Піктон Багге (Бедж), військово-дипломатичний уповноважений при уряді УНР представник Румунського королівського уряду генерал Константин Коанда, демонструючи цим *de facto* визнання УНР. Їхній приїзд до Києва перший очільник зовнішньополітичного відомства УНР О. Я. Шульгин (1993, с. 23) уважав свідченням визнання УНР та початком її офіційних відносин з іноземними державами. Однак прагнення Франції та Великої Британії через своїх представників схилити українську сторону до вибору продовжувати війну на їхньому боці не мали успіху. Ставши перед вибором між двома ворожими таборами Першої світової війни – Четверним союзом і Антантою, перед рішенням – боротися за мир чи продовжувати війну, УНР обрала мирні переговори й підтримку Центральних держав.

Мирний договір, підписаний у Брест-Литовську (9 лютого 1918 р.) делегацією, уповноваженою Українською Центральною Радою, з представниками країн Четверного союзу (Австро-Угорською імперією, Німецькою імперією, Болгарським царством, Османською імперією), передбачав припинення воєнного стану, загалом окреслював кордони УНР і декларував створення комісії уточнення кордонів, проголошував негайне встановлен-

ня дипломатичних і консульських відносин, звільнення військовополонених, започаткування товарообміну. За наполяганням української делегації було підписано й окремий (таємний) протокол із Австро-Угорською імперією щодо надання статусу коронного краю Галичині й Буковині. 12 лютого 1918 р. з кожною державою було підписано додаткові угоди, що унормовували правові публічні та приватні міждержавні відносини. Пакет міждержавних угод, що ввійшов в історію як Брестський мирний договір, став першим міжнародним актом України й склав правові засади для взаємного скерування державами-підписантами своїх представників.

Відповідно до умов Брест-Литовського (Берестейського) мирного договору в березні 1918 р. до Києва прибули німецький представник – дійсний таємний радник, доктор Філіп Альфонс Фрайгер Мумм фон Шварценштайн та голова австрійської делегації, уповноваженої на переговори з господарських питань та організації товарообміну, – граф Йоганн (Янош) Форгач фон Гюмес і Гач. Його місія в Києві полягала у встановленні *de facto* стосунків із УНР без формального визнання уряду (Дорнік, 2015, с. 120).

Організація перших українських дипломатичних представництв розпочалася в середині березня 1918 р. згідно зі щойно розробленим Законом УНР "Про закордонні установи Української Народної Республіки". Для організації якнайшвидшого доправлення в Київ ратифікаційних грамот Брестського мирного договору було відряджено "посланників" до Берліна (Олександра Севрюка), Відня (Андрія Яковліва), Стамбула (Миколу Левицького). Для "закріплення мирних і дружніх відносин між Королівством Румунією і УНР" було споряджено дипломатичну місію на чолі з Миколою Галаганом, для організації в Європі міжнародного українського прес-бюро скеровано до Берна Георга (Юрія) Гасенка.

Гетьманський переворот 29 квітня 1918 року не порушив брестських домовленостей, гетьман П. П. Скоропадський визнав зобов'язання за мирним договором, намагаючись балансувати між німцями, більшовиками і Антантою. Вступаючи в договірні відносини з країнами Четверного союзу, Українська Держава втрачала контакти з країнами Антанти та їхніми союзниками. Ці позиції стали визначальними щодо скерування до Києва іноземних представництв. Упродовж 1918 року тут відкрили посольства Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина та інші країни, натомість припинили діяльність місії Франції та Англії. З огляду на широку присутність дипломатичних представництв Київ, як зауважив вірменський дипломат Г. Дзамоев, став "центром політичного життя" (Семко-Козачук, 1932, с. 274). У зв'язку з цим до Києва прибули представники майже всіх країн, що постали після розпаду Російської імперії. Основні функції та завдання іноземних представництв були зумовлені передусім інтересами держав, які їх акредитували, а тривалість діяльності – ходом військових дій.

Упродовж травня – жовтня 1918 р. відповідно до зобов'язань, що виникли після підписання Російською Радянською Республікою мирного договору з країнами Четверного союзу (Брест-Литовськ, 3 березня 1918 р.), в Києві відбувалися Мирні переговори між Українською Державою та більшовицькою Росією. Досягнута 12 червня під час переговорів угода про перемир'я передбачала започаткування дипломатичних і консульських відносин та створення відповідних представництв. Згідно з угодою про перемир'я в Києві та Одесі, що стала другим важливим центром зосередження іноземних дипломатичних представництв, почали діяльність генеральні консульства та консульства Радянської Росії.

Важливою складовою практичного формування дипломатичної та консульської служби стало створення навчального закладу для підготовки співробітників закордонних представництв. Народні міністерства закордонних справ, торгу та промисловості УНР і Українське наукове товариство економістів заснували перший профільний навчальний заклад у формі короткотермінових Консульських курсів.

Формування дипломатичної служби за Гетьманату відбувалося з урахуванням встановлення двосторонніх відносин із цими країнами. Первісна ідея Д. Дорошенка (підкріплена згодою Гетьмана) залишити на знак тягlosti закордонної політики на своїх постах призначених урядом Центральної Ради послів у Німеччині, Австро-Угорщині, Туреччині та Румунії, які ледве встигли розпочати свою діяльність як репрезентанти УНР, не була реалізована. Під час існування Української Держави було засновано посольства 1-го розряду в Німеччині, Австро-Угорщині, Туреччині та Болгарії, 2-го розряду – в Швейцарії та Фінляндії, місії в Румунії та Скандинавських державах. Їх очолили відповідно: барон Федір Штейнгель, В'ячеслав Липинський, Микола Суковкин, Олександр Шульгин, Євген Лукасевич, Кость Лоський, Сергій Гербель, Борис Баженов. Повноваження представляти Українську Державу при Кубанському уряді отримав барон Федір Боржинський, при Уряді Всевеликого Війська Донського – хорунжий Костянтин Середин. Деякі з дипломатичних представництв так і не розпочали своєї роботи. Зокрема, в дорозі до місця призначення наздогнала звістка про зречення Гетьманом влади посла до Франції М. Могилянського та посла до Англії й США І. Коростовця; не виїхала до Варшави українська місія в Польщі.

За доби Гетьманату продовжили діяльність Консульські курси. Основними складовими навчального плану були питання економіки, права, діловодства та іноземних мов. Професорсько-викладацький колектив склали найавторитетніші фахівці, професори і приват-доценти Київського університету й Київського комерційного інституту, співробітники зовнішньополітичного та інших профільних відомств, іноземні консули в Києві:

Оттон Ейхельман, Костянтин Воблий, Сергій Остапенко, Андрій Ярошенко, Петро Кованько, Леонід Яснопольський, Іван Огієнко, Овсентій Корчак-Чепурківський, Борис Мартос, Стеліо Василяді.

У процесі взаємодії з іноземними представництвами за доби Гетьманату було вперше розроблено церемоніал аудієнції у глави держави, який передбачав відповідне місце (велику залу), участь почесної варту, урочисту зустріч і протокольне фотографування. Після Листопадової революції 1918 р. у Німеччині та денонсації Радянською Росією Брестської мирної угоди розпочалася ліквідація радянських консульств в Українській Державі, а у відповідь українські консульства залишали російські міста.

Військові невдачі осені 1918 року призвели до капітуляції Болгарського царства (підписанням 29 вересня в Салоніках перемир'я з Антантою), Османської імперії (внаслідок Мудроського перемир'я від 30 жовтня), Австро-Угорської імперії (відповідно до підписаного в Вілла-Джусті 3 листопада договору про перемир'я) і завершилися підписанням Німецькою імперією 11 листопада Комп'єнського мирного договору, що символізував закінчення Першої світової війни. Крах імперій став початком для нових держав: Австрії, Угорщини, першої Чехословацької республіки, Польської республіки, Королівства Сербів, Хорватів і Словенців. Нові держави також скерували до Києва своїх представників, а після приходу до влади 14 грудня Директорії і відновлення Української Народної Республіки до більшості країн Європи вирушили українські дипломатичні місії з надважливою метою – довести світу існування незалежної України, яка протистоїть більшовицькій Росії як остання барикада в захисті демократичних ідей.

15 грудня 1918 р. "вищий революційний орган" Директорії Український революційний комітет при Київському комітеті УСДРП сповістив українців про відновлення УНР і перехід влади до "Народного уряду республіканської Директорії". Першим головою Ради міністрів і одночасно міністром закордонних справ доби Директорії став В. М. Чехівський (17 грудня 1918 р. – 10 лютого 1919 р.). Призначення на посаду товариша міністра закордонних справ із 25 грудня 1918 р. отримав 3 січня 1919 р. В. М. Темницький, а невдовзі очолив міністерство. Він прийняв керівництво зовнішньополітичним відомством від К. А. Мацієвича (13 лютого – 9 квітня 1919 р.). Від початку вересня до травня 1920 р. міністерством керував А. М. Ливицький, від 26 травня 1920 р. – А. В. Ніковський. Останній залишався на посаді в екзильному уряді за особистим проханням С. В. Петлюри, деякий час обіймаючи й посаду заступника голови РНМ, аж до 1922 р. Деякий час у 1921 р. керівником МЗС був князь І. (Я.) С. Токаржевський-Карашевич.

Нова геополітична ситуація, що склалася в Європі після завершення Першої світової війни, ставила на порядок денний перед урядом незалеж-

ної України вирішення питання щодо пошуків підтримки в країн Антанти або Радянської Росії. Мету зовнішньополітичної діяльності відновленої УНР Директорія визначила як забезпечення міжнародно-правового визнання й міжнародної підтримки в боротьбі проти більшовиків, вступу до новоствореної міжнародної структури безпеки та співробітництва – Ліги Націй, легалізацію оновленої лінії державних кордонів, налагодження взаємовигідної співпраці з суміжними і географічно близькими державами, формування регіонального військово-політичного та економічного блоку.

У січні 1919 р. після Акту Злуки ЗУНР та УНР заступником міністра закордонних справ УНР став керівник зовнішнього відомства ЗУНР, Державний секретар закордонних справ Льонгин Цегельський. Саме йому випало прочитати на Софійській площі заяву Президії Української Національної Ради та Державного Секретаріату про рішення ЗУНР об'єднатися з УНР. Призначення Л. Цегельського заступником міністра закордонних справ УНР мало символізувати єдність обох частин України в зовнішній політиці. Нарада керівництва УНР та ЗО УНР ухвалила рішення про об'єднання закордонних дипломатичних установ обох держав, окрім тих, що утворилися в країнах Австро-Угорської імперії. Дипломатичні місії в цих країнах мали працювати в тісному контакті, однак на практиці ці домовленості не завжди виконувалися. Зовнішньополітичне відомство ЗУНР у статусі Державного секретаря зовнішніх справ очолювали Василь Панейко (1918 р., листопад – 1919 р.), Льонгин Цегельський (1919 р., 4 січня – 10 березня), Михайло Лозинський (1919 р., 10 березня – 17 квітня), Степан Витвицький (1919 р., квітень – травень, червень – жовтень – 1920 р., лютий), Кость Левицький (1920–1923 рр.).

Призначені за Гетьманату консули Української Держави з приходом до влади Директорії переважно отримали нові призначення з підтвердженням своїх повноважень як представників УНР. Через матеріальні труднощі штати консульств було скорочено до мінімуму. У зв'язку з відсутністю коштів на утримання державних консульств було засновано інститут почесних консулів, що першим запровадив І. Г. Красковський у Грузії. У європейських країнах першими почесними консулами стали громадяни Німеччини, Швеції, Нідерландів, Швейцарії, Королівства Сербів, Хорватів і Словенців – представники купецтва та промислових кіл: Йосип Фонфе (Берлін), Симон Куоні (Цюрих), Йоганн Гаусшільд (Стокгольм), Вільгельм Хрістіансен (Копенгаген), Станіслав Лук'янович (Загреб).

Водночас упродовж січня – початку лютого 1919 р. Директорією було створено найбільшу кількість закордонних представництв, основною формою яких в Українській Народній Республіці стали надзвичайні дипломатичні місії. За доби Директорії діяли 5 посольств (у Німеччині, Ав-

стрії, Болгарії, Туреччині, Фінляндії) та 17 Надзвичайних дипломатичних місій у Великобританії, США, Бельгії, Ватикані, Греції, Данії, Естонії, Італії, Латвії, Польщі, Румунії, Угорщині, Франції, Чехословаччині, Швеції, Швейцарії та на Кавказі. Їхнє ключове завдання полягало в донесенні до світової спільноти правди про Україну та її боротьбу за незалежність. Через консульські підрозділи дипломатичні місії також виконували роботу, пов'язану із захистом прав українських громадян та допомогою переміщеним особам. Окремі консульські відділи були в дипломатичних представництвах УНР в Австрії, Німеччині, Румунії, Польщі, на конкретних співробітників консульські обов'язки покладалися в Греції, Угорщині, Швейцарії.

Загалом упродовж 1917–1919 рр. в українських містах працювали іноземні представництва з різними функціями та спектром повноважень: посольства, консульства, місії, делегації, посольські комісії, комісії з репатріації країн Європи (Австро-Угорщини, Бельгії, Болгарії, Великої Британії, Греції, Данії, Італії, Іспанії, Польщі, Німеччини, Норвегії, Туреччини, Фінляндії, Королівства Сербів, Хорватів і Словенців, Франції, Чехословаччини, Швейцарії, Швеції); США; країн, що виникли після розпаду Російської імперії (Азербайджану, Вірменії, Грузії, Естонії, Латвії, Литви та ін.); країн Сходу (Персія, Китай). Українські консульства працювали в Мюнхені, Гданську, Батумі, Тбілісі, Загребі, Стамбулі, Цюриху, Женеві, почесні консульства було засновано в Стокгольмі, Копенгагені, Дамаску, Бейруті. У 45-ти містах 10-ти країн Західної Європи (Чехословаччина, Австрія, Швейцарія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина, Польща, Іспанія) проходили організовані за кордоном концерти мистецької місії УНР – Української Республіканської капели під орудою Олександра Кошиця. У Відні (18 – 22 червня 1919 р.; 18–20 серпня 1920 р.) та Карлсбаді (6–14 серпня 1919 р.) відбулися перші наради послів та голів дипломатичних місій УНР. Перший міжнародний договір УНР представники Центральної Ради підписали в Брест-Литовську.

Переважна більшість представників української дипломатичної служби залишилася в еміграції й завершила свій земний шлях за кордоном. Тож до енциклопедичного довідника вміщено відомості про українських дипломатів та місця їхніх поховань; про найбільші архівні та бібліотечні зібрання, створені українськими дипломатами в еміграції; про перший український дипломатичний архів, заснований Еженом Деславом у Ніцці.

Другий інформаційний блок охоплює матеріали про пам'ятні місця в Україні, пов'язані з діяльністю зовнішньополітичного відомства; народженням, навчанням, професійною діяльністю представників української дипломатичної служби з відповідними енциклопедичними довідками;

меморіальні дошки та пам'ятники українським дипломатам; місця поховання видатних українських дипломатів (В. Темницького, М. Левицького та ін.).

Третій інформаційний блок представлений відомостями про репресованих дипломатів та місця їхньої страти в РФ. Четвертий інформаційний блок охоплює повідомлення про місця розташування іноземних дипломатичних представництв у Києві, Харкові та Одесі. Місця перебування посольств Болгарії та Туреччини в Києві, консульств США та Грузії в Одесі позначено меморіальними дошками.

Важлива умова формування енциклопедичної праці "Місця пам'яті української дипломатії" полягає у співпраці науковців і дипломатів, краєзнавців і дослідників-аматорів. Така синергія не лише забезпечить маркування місць пам'яті й стане надійним джерелом для подальших досліджень і використання в навчальному процесі, а й сприятиме організації охорони будівель, яким загрожує руйнування, вшануванню місць поховань видатних постатей української дипломатії.

ЛІТЕРАТУРА

- Дорнік, В. (2015). *Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки* (пер. з нім.). Київ: Ніка-Центр.
- Енциклопедія кордонну* (2021). Аналітичний центр "Європа без бар'єрів". <http://kordon.wiki>.
- Семко-Козачук, С. (1932). До історії спільної боротьби української і вірменської контрреволюції проти Радянської влади (1918–1919 років). *Архів Радянської України: історично-архівознавчий журнал*, 4-5, 261-291.
- Шульгин, О. (1993). Початки діяльності Міністерств закордонних справ України. *Розбудова держави*, 1, 22-24.

REFERENCES

- Dornik, V. (2015). *Ukraine mizh samovyznachenniam ta okupatsiieiu: 1917–1922 roky* (per. z nim.) [Ukraine between self-determination and occupation: 1917–1922 (translated from Germany)]. Kyiv: Nika-Center [in Ukrainian].
- Entsyklopediia kordnonu [Encyclopedia of Borders]* (2021). Europe Without Barriers Analytical Center. <http://kordon.wiki> [in Ukrainian].
- Semko-Kozachuk, S. (1932). Do istorii spilnoi borotby ukrainskoi i virmenskoi kontrrevoliutsii proty Radianskoi vlady (1918–1919 rokiv) [To the common history of the joint counter-revolutions in Ukraine

and Armenia against the Soviet power in 1918–1919]. *Arkhiv Radianskoi Ukrainy: istorychno-arkhivoznavchyi zhurnal*, 4-5, 261-291 [in Ukrainian].

Shulhyn, O. (1993). Pochatky diialnosity Ministerstv zakordonnykh sprav Ukrainy [Beginnings of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine]. *Rozbudova derzhavy*, 1, 22-24 [in Ukrainian].